

חינוך – חלק ה'

לאחר שהכרנו אתמול את ארבעת הכוחות: רצון, שכל, רגש, דמיון, והקבלתם לחלקי הנפש, נראה היום באיזה שלב בחיים הם מופעים, ומתי כל כוח דומיננטי יותר.

מקור לכך שהופעת הרובדים השונים וההתמקדות בהם גם פונקציה של גיל (מלבד הנסיון הפשוט) אנו מוצאים בדברי הרב קוק ביחס לסדרי הלימוד של מקרא משנה ותלמוד:

"כי שלשה הם הענינים שצריך האדם להקנות לעצמו על פי לימודיו: רגשי הלב, שיהיה לבו שומע נוטה אל הטוב, הקדושה ויראת ד'. אחר כך הידיעה המעשית, איך להוציא אל הפועל רגשי הלב הטוב בחיים ובמעשה, שהם כל דברי התורה הזאת המעשית. אחר כך הגברת השכל בעיון, בדברים העיוניים, בין המעשיים במה שצריך עיון ושיקול, בין בדברים המופשטים מהדיעות והאמונות.

והנה, בראשית ילדותו של האדם איננו ראוי להבחין סדר מעשי, כי רוחו זר מהחיים לפרטיהם ואיננו מכיר הענינים המסובכים הנמצאים בחיים בפועל ... על כן לא לילד ללמוד המון פרטי גדרים מעשיים בהליכות החיים בפועל בראשית דרך התפתחות שכלו. אמנם הרגשות, צרכים לפתח בו רגשי קודש, שתומת הילדות תועיל להקליטם בלבבו הטהור והרך המוכן לאור קודש. על כן תורה שבכתב מוכנת לילד בראשיתו, שהיא, אף על פי שממנה לא יוכל האדם להשתמש שימוש מעשי, אבל את הרגש הטוב היא מעוררת, קרבת ד', רחמיו והשגחתו, אהבתו וחמלתו על בריותיו וביחוד על ישראל עם קרובו. מוסר הנביאים, ותהלות אל-חי אשר בכתבי קודש, המה מעוררים רגשי הלב הטבעיים להדריכם בדרך ישרה וקדושה. אחר כך, כאשר יכנס יותר אל עמקי החיים, צריך להדריכו בלימודים מעשיים, היא המשנה, ובהיותו כבר חמוש ברגשי לב נכונים ודעת המעשים הישרים, אז העת ראויה להגדיל שכלו בהתפתחות עיונית... 'שימוש תלמידי חכמים' הוא שם מפורסם לדברים העיוניים שבתורה, להורות כי מכלל הדברים העיוניים ישנם כאלה שלא יוכל ההוגה להוציא הבנתם על ידי דיבור פה, כי נעלים הם מכל שפה והגיון. לפעמים נמצאים דברים כאלה בענינים הגבוהים בחקרי אלהות, ולפעמים נמצאים גם כן כאלה בדברים מוסריים המסתעפים על פי עומק חכמת הנפש..."

(עין איה, שבת א נה)

דברי הרב מבוססים מלבד על הגמרא עליה מוסבים דבריו, גם על המשנה באבות:

הוא הנה אומר, בן חמש שנים למקרא, בן עשר למשנה, בן שלש עשרה למצות, בן חמש עשרה לתלמוד

(אבות ה' כ"א)

את המקרא משייך הרב לעולם הרגשי שאינו מתייחס כל כך למציאות האובייקטיבית, את המשנה לעולם האובייקטיבי המעשי, ואת התלמוד אל השכל הטהור.

כפי שחלקי הנפש שבאדם נחשפים ומתגלים לאורך השנים, כך גם כוחות החיים. אמנם כוחות אלה-קיימים כולם במקביל בכל שלב בחיים, אך יש דגש בכל גיל על רמה מסויימת. כאשר תינוק נולד הוא מושפע מאוד משתי הדרגות הנמוכות, דמיון ורגש. בגיל קטן מאוד יכולת ההפשטה אינה קיימת כלל. היכולת להבין מושגים כמו מספרים, כמות ומרחב שהם מושגים שכליים מופשטים אינה קיימת כלל. לאט לאט נכנס גם השכל המופשט לתוך החשיבה, בסביבות גיל 7-9, וגם אז אמצעי הלמידה נעזרים בהמון דמיון כגון תמונות והמחשות, על מנת להעביר את השכל ה"טהור" לתלמידים. לכן בגיל הרך מאוד מאוד חשוב לשים לב ל"טהרת החושים": כל מה שהילד רואה ושמע נספג אל תוכו הרבה יותר מהמסרים המילוליים שמתלווים לנקלט דרך החושים. לדוגמא, הרבי מלובביץ' הדריך את חסידיו לא לתת לילדים לשחק בבובות או בתמונות של חיות טמאות. בוודאי שכל מיני בובות של יצורים מעוותים כפי שמצוי היום במשחקי הילדים בשוק מזיקים מן הסתם מאוד מאוד לנפש הילד. גם אם כל הזמן ההורים ידברו עם הילד כמה חשוב להיות עדין אך יתנו לו בובה שמשדרת אלימות, זה יפעל על נפשו רשם יותר מכל דיבוריהם. ומרובה מידה טובה, אם ילד רואה בבית שולחן שבת לבן עם נרות ואוכל טעים ומפיות מקופלות יפה זה יפעל בנפשו אהבת השבת יותר מכל דיבור.

לסיכום: חשוב להתאים את דרך העברת המסרים לכוח המרכזי הפועל בכל גיל. אם כי בכל הגילאים הכוחות הנמוכים נשארים גם הם פעילים אלא שהם נעשים פחות דומיננטיים. אם ננסה להנחיל לילד קטן אידיאולוגיות גבוהות בלי להלביש אותן בכלי הדמיון והרגש בהן הוא אוזח, אנחנו ניצור אצלו במקרה הטוב חוסר עניין, ובמקרה הפחות טוב דחייה ושנאה. יש לשוב ולהדגיש, אין כוונתנו שלא צריך לדבר עם ילדים על דברים גדולים. ההיפך הוא הנכון, נפשם עדיין תמימה ורכה ומוכשרת מאוד לחוש בקדושה ובגדלות. אלא שהדברים צריכים להיות מלובשים בעטיפות ודימויים הלקוחים מעולמם.